

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-233-3-24>

Медвідчук Ганна

докторка філософії в галузі права

УЧАСТЬ САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

Анотація. Розвиток суспільних відносин зумовлює модифікацію зав'язків між учасниками приватно-правових та публічно-правових відносин. Зокрема, участь саморегулівних організацій в адміністративно-правових відносинах.

В межах дослідження обґрунтовано можливість участі саморегулівних організацій в адміністративно-правових відносинах на підставі здійснення ними владних управлінських функцій, проаналізовано способи захисту (та відновлення) прав суб'єктів адміністративно-правових відносин за участю саморегулівних організацій (на прикладі органів адвокатського самоврядування), а також сформульовано науково обґрунтовані висновки та науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення визначення підстав та особливостей участі саморегулівних організацій в адміністративно-правових відносинах.

Автором проаналізовано та удосконалено концепцію саморегулювання у сучасній доктрині адміністративного права, а також визначено ознаки саморегулювання.

На підставі аналізу норм українського законодавства виокремлено основні принципи саморегулювання, а саме: збалансування державного регулювання та саморегулювання; свобода саморегулювання; рівність суб'єктів саморегулювання; корпоративність; прозорість, відкритість, публічність.

Автором запропоновано визначення поняття «саморегулювання» як інтегративного процесу здійснення впливу в межах

одного суб'єкта на основі регламентованих повноважень, закріплених у статуті суб'єкта та/або іншому акті, що здійснюється з метою ефективної реалізації функцій суб'єкта саморегулювання.

Охарактеризовано можливість застосування окремими саморегулівними організаціями інструментів діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Зокрема, обґрунтовано, що такі суб'єкти уповноважені приймати нормативно-правові та адміністративні акти. Вказане твердження базується на сукупності ознак, характерних нормативно-правовим та адміністративним актам; судовій практиці, яка вказує на схожість актів, виданих тими чи іншими саморегулівними організаціями з нормативно-правовими та адміністративними актами. Важливість таких висновків зумовлена необхідністю визначення місця саморегулівних організацій в системі учасників адміністративно-правових відносин.

Ключові слова: саморегулювання, саморегулівні організації, владно-управлінські функції, адміністративні правовідносини, суб'єкти владних повноважень, адміністративне оскарження, судовий захист.

Вступ

З розвитком науки, практики та суспільних відносин важливою є адаптація законодавства України до глобалізаційних процесів. Перш за все, важливою категорією адміністративного права є саморегулювання, оскільки дедалі частіше предметом досліджень науковців є діяльність саморегулівних організацій. Не менш важливим є виокремлення організацій саморегулівних професій як видів саморегулівних організацій. Розвиток суспільних відносин зумовлює концентрацію виконання владних управлінських функцій не лише суб'єктами публічної адміністрації, а й суб'єктами делегованих

повноважень, серед яких особливе місце посідають саморегульовані організації. Таким чином, відповідні суб'єкти виступають учасниками адміністративно-правових відносин.

Аналіз повноважень окремих саморегульованих організацій дає можливість зробити висновок, що у передбачених законом випадках вони можуть здійснювати публічно-владні управлінські функції. Спори за участю зазначених суб'єктів повинні розглядатись у порядку адміністративного судочинства (якщо ними було реалізовано публічно-владні управлінські функції).

Важливим кроком у визначенні правового статусу саморегульованих організацій в цілому є аналіз їх правового статусу як учасників адміністративно-правових відносин. Відсутність єдності судової практики свідчить про недоліки правового регулювання відносин за участю вказаних суб'єктів.

Удосконалення законодавства та практики щодо участі саморегульованих організацій в адміністративно-правових відносинах має здійснюватися на підставі науково обґрунтованих пропозицій.

Науково-теоретичні засади адміністративно-правового статусу учасників адміністративного процесу, зокрема, досліджували такі вчені: В.Б. Авер'янов, Р.С. Мельник, В.М. Бевзенко, А.І. Берлач, Г.В. Панова, П.В. Діхтієвський, О.А. Заярний, Є.С. Герасименко, О.Р. Радишевська, Н.Ю. Задирака та ін.

Проте, залишились невирішеними проблеми теоретичного, організаційного й правового характеру участі окремих видів саморегульованих організацій в адміністративно-правових відносинах, які потребують комплексного адміністративно-правового дослідження.

Таким чином, необхідність удосконалення законодавчого регулювання участі саморегульованих організацій

в адміністративно-правових відносинах, потреба у розробці науково-обґрунтованих пропозицій у зазначеній сфері обумовлюють актуальність і нагальність комплексного адміністративно-правового дослідження з піднятої проблематики.

Метою дослідження є розробка адміністративно-правових засад участі саморегульованих організацій в адміністративно-правових відносинах, а також формулювання правовою наукою обґрунтованих пропозицій стосовно удосконалення законодавства у вказаній сфері.

Для досягнення вказаної мети основну увагу в дисертації приділено розв'язанню таких завдань:

- проаналізувати концепцію саморегулювання у сучасній доктрині адміністративного права;
- визначити поняття, ознаки та види саморегульованих організацій;
- охарактеризувати саморегульовані організації як суб'єктів адміністративно-правових відносин;
- сформулювати пропозиції змін та доповнень до законодавства України.

1. Поняття саморегулювання

Дослідники європейських юридичних та політичних наук за останні роки приділяють значну увагу розвитку концепції саморегулювання. Проте, незважаючи на це, саморегулювання все ще залишається явищем, що потребує дослідження.

Проблематику саморегулювання досліджувала Н.В. Крохмаль. Вчена зазначає, що: «пристосування тих чи інших механізмів саморегуляції до історичних умов породило різноманіття її історичних форм» [12]. Підтримавши зазначену позицію, вважаємо, що розвиток саморегулювання чітко пов'язаний з основними історичними етапами розвитку нашої держави.

Необхідно зазначити, що події, які відбувалися в Україні у різні часи, прямо впливали на роль та можливість саморегулювання.

Для ґрунтовнішого аналізу саморегулювання варто проаналізувати доктринальні підходи до його розуміння.

Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови саморегулювання визначається як: «1) регулювання, що здійснюється в організмі внутрішніми силами, без стороннього втручання, впливу; 2) автоматичне регулювання режиму роботи якої-небудь машини, агрегату, пристрою» [4].

Роб Баготт визначав саморегулювання як інституційну угоду, згідно з якою організація регулює стандарти поведінки своїх членів. Природою саморегулювання є процес колективного управління [35].

Джулія Блек уточнила, що термін «саморегулювання» описує ситуацію групи осіб чи органів, які діють разом, здійснюють регулятивну функцію по відношенню до себе та інших, хто бере участь у відносинах з відповідним суб'єктом [36].

С.М. Попов зазначає, що: «Саморегулювання – це цілеспрямований (свідомий, передбачений, продуманий) вплив соціального суб'єкта на суспільну, колективну і групову життєдіяльність, яка здійснюється як безпосередньо (у формі самоуправління), так і через спеціально створені інститути (державу, партії, суспільні об'єднання, кооперативи, союзи)» [19]. Можемо погодитись із вказаним визначенням та вважаємо, що саморегулювання – це цілеспрямований вплив, який реалізується в межах певної системи, за умови злагодженого функціонування всіх її елементів та компонентів.

Вважаємо, що підходи, сформульовані у правовій доктрині, свідчать про те, що науковцями недостатньо досліджено проблематику саморегулювання як правової конструкції,

немає єдиних підходів до розуміння зазначеного правового явища, хоча існує багато спроб дати чітку характеристику саморегулювання.

Пропонуємо розглянути законодавче регулювання поняття саморегулювання. Зокрема, у проекті Закону України «Про саморегулювання господарської та професійної діяльності» зазначено, що: «саморегулювання господарської або професійної діяльності – це самостійне регулювання господарської або професійної діяльності, що здійснюється суб'єктами такої діяльності через саморегульовані організації відповідно до затверджених саморегульованою організацією статуту і правил та / або шляхом виконання саморегульованою організацією покладених на неї / делегованих їй відповідно до закону повноважень» [24].

Крім того, спроба законодавчого закріплення визначення саморегулювання була здійснена у проекті Закону України «Про саморегульовані організації» від 23 серпня 2012 р., у якому під поняттям саморегулювання розуміється самостійна та ініціативна діяльність суб'єктів підприємницької та/або професійної діяльності, змістом якої є розробка і встановлення правил вказаної діяльності, контроль за дотриманням вимог вказаних правил, сприяння реалізації та захисту прав споживачів [23].

Інший проект Закону України «Про саморегулюючі організації» під саморегулюванням розуміє самостійну й ініціативну діяльність, яка здійснюється суб'єктами підприємницької або професійної діяльності або недержавними пенсійними фондами, і метою якої є розробка і встановлення правил і стандартів вказаної діяльності, а також контроль за дотриманням вимог вказаних правил і стандартів [25].

Незважаючи на певні недосконалості та деяку суперечливість норм вказаних законопроектів, слід зазначити, що вони

відображають прагнення до врегулювання важливого питання у демократичному суспільстві – саморегулювання діяльності.

На підставі аналізу різних визначень саморегулювання, ми пропонуємо це явище розглядати як інтегративний процес здійснення впливу в межах одного суб'єкта на основі регламентованих повноважень, закріплених у статуті суб'єкта та/або іншому акті, що здійснюється з метою ефективної реалізації функцій суб'єкта саморегулювання [15, с. 31].

Запропоноване визначення дає можливість виокремити такі ознаки:

- інтегративний процес – означає, що саморегулювання не відбувається хаотично, без якісних зв'язків між учасниками;
- саморегулювання здійснюється на основі регламентованих повноважень – неможливість використання засобів впливу, які виходять за межі встановлених повноважень;
- повноваження саморегулювання повинні бути закріплені в законодавчому акті та конкретизовані у статуті організації [15, с. 32].

Вважаємо за доцільне в контексті розгляду концепції саморегулювання дослідити його основні види.

Зокрема, Джулія Блек виділяє такі види саморегулювання:

- мандатне саморегулювання – це вид саморегулювання, за яким певна група осіб на вимогу управлінського органу приймає правила поведінки для цих осіб та забезпечує їх виконання у визначених державою межах;
- санкціоноване саморегулювання – це вид саморегулювання, який передбачає, що об'єднання суб'єктів професійної чи підприємницької діяльності самостійно приймає правила, що регулюють їхню діяльність,

проте ці правила підлягають обов'язковому схваленню державними органами [32, с. 21].

З вищенаведеного випливає, що ці два види саморегульованих організацій умовно можна поділити на ті, що реалізують публічно-владні управлінські функції, та ті, що мають характер реалізації приватно-правових відносин між їх учасниками.

Також існує позиція стосовно виокремлення таких видів саморегулювання, як:

- примусове саморегулювання, яке полягає в самостійному прийнятті учасниками певної сфери діяльності обов'язкових правил поведінки своєї діяльності. У разі неприйняття відповідних правил або ж неналежного їх виконання і дотримання членами саморегульованих організацій, уряд може запровадити державне регулювання у відповідній сфері;
- добровільне саморегулювання, яке передбачає відсутність будь-якого втручання держави у діяльність саморегульованих організацій.

Так, А. Огус виокремлює добровільне та делеговане саморегулювання. Добровільне саморегулювання виникає на підставі господарської діяльності для самостійного та ініціативного регулювання відносин між учасниками відповідного ринку. Основою виникнення такого виду саморегулювання є взаємодія суб'єктів, задіяних у тому чи іншому виді діяльності: ці суб'єкти усвідомлюють переваги, які вони отримують від власної добросовісної поведінки [42].

Делеговане саморегулювання є результатом передання окремих повноважень держави організаціям, члени яких повністю або частково репрезентують тих осіб, діяльність яких регулюється. І хоча держава делегує відповідні повноваження вже утвореним організаціям приватних осіб, тим не менше,

з моменту такого передання повноважень вона розробляє необхідні механізми контролю за діяльністю саморегульованих організацій, встановлює основні вимоги до їхньої діяльності тощо [41]. Ми розділяємо цей підхід стосовно видів саморегулювання, і вважаємо, що добровільне саморегулювання охоплює приватну сферу відносин, оскільки створюється для регулювання тих відносин, які держава не регулює. Також вважаємо, що практика делегування публічно-владних повноважень склалась внаслідок ефективної реалізації відповідних делегованих повноважень.

В контексті дослідження поняття саморегулювання також варто розглянути його основні принципи. Варто почати з того, що принципи саморегулювання – це основні ідеї, на яких будуються зазначений інститут, тобто це певні універсальні засади, які впливають на визначені види діяльності.

Спроба практичного законодавчого закріплення принципів саморегулювання була здійснена у проектах законів, що регулюють відносини саморегулювання.

Зокрема, на підставі аналізу норм проекту Закону України «Про основи саморегулювання в аграрному секторі економіки» ми можемо узагальнити та визначити основні принципи (засади) саморегулювання як:

- збалансоване регулювання;
- рівноправність саморегульованих організацій в різних сферах діяльності;
- захист інтересів членів (учасників) саморегульованих організацій;
- неможливість узурпації контролю над саморегульованими організаціями;
- неможливість зловживань саморегульованих організацій щодо учасників (членів) та у відповідній сфері діяльності;

- державний захист та підтримка дій саморегульованих організацій [22].

Також варто зауважити, що у проекті Закону України «Про саморегулювання господарської та професійної діяльності» визначено широкий спектр принципів, серед яких:

- законність;
- рівність;
- добровільність та доступність участі, що передбачає право суб'єктів професійної діяльності на вільну участь у саморегульованій організації;
- недискримінація;
- самоврядність, що передбачає право членів саморегульованої організації самостійно здійснювати управління діяльністю саморегульованої організації;
- самофінансування;
- відповідальність, що передбачає встановлення саморегулювальною організацією відповідно до цього та інших законів дієвих механізмів забезпечення дотримання (виконання) членами саморегульованої організації статуту та правил саморегульованої організації;
- запобігання та недопущення необґрунтованого чи надмірного регуляторного навантаження на членів саморегульованої організації;
- прозорість, відкритість, публічність, що реалізується шляхом забезпечення саморегулювальною організацією вільного доступу до інформації про її діяльність [24].

Однак деякі із вказаних принципів у зазначеному законопроекті не є до кінця визначальними для саморегулювання. Так, наприклад, разом із принципом самофінансування ми вважаємо доцільним виділяти принцип державного фінансування. Така специфіка саморегулювання, на нашу думку, полягає

у передбаченій нормами українського законодавства можливості делегування повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування і, відповідно, у цих межах має надходити державне фінансування. Також згаданий принцип недискримінації, під яким у законопроекті розуміють недопущення обмеження щодо членства у саморегульвній організації на підставі ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, за мовними та іншими ознаками, а також надання будь-яких переваг на цих підставах [24]. Однак, ми переконані в тому, що змістове наповнення цього принципу не є визначальним для саморегулювання.

Незважаючи на те, що існують певні недосконалості та деяку суперечливість норм вказаних законопроектів, слід зазначити, що вони відображають прагнення до врегулювання важливого питання у демократичному суспільстві – саморегулювання діяльності.

Підсумовуючи зазначене, ми пропонуємо до принципів саморегулювання відносити: збалансування державного регулювання та саморегулювання, свобода саморегулювання, рівність суб'єктів саморегулювання, корпоративність, прозорість, відкритість, публічність.

Так, сутність принципу збалансування державного регулювання та саморегулювання полягає в тому, що приватний інтерес, який знаходить своє відображення у саморегулюванні, має гармонійно та злагоджено поєднуватися, не суперечити публічному інтересу, який проявляється у комплексі інтересів держави, суспільства та територіальних громад [10]. Проаналізувавши зазначене, можна констатувати, що для ефективного саморегулювання потрібен механізм, який міг би забезпечити відповідне саморегулювання, який би базувався на загальних та галузевих принципах права.

Принцип свободи саморегулювання має декілька складових, а саме: свобода договору, свобода встановлення стандартів і правил, свобода створення саморегульованих організацій та свобода членства в них [7, с. 72]. Проте варто зауважити, що вказані складові принципу свободи саморегулювання не є безмежними. В українському законодавстві визначаються допустимі засади обмеження на основі принципу «дозволено усе, що не заборонено законом».

Принцип рівності суб'єктів саморегулювання полягає у недопустимості дискримінації учасників саморегулювання. У межах саморегульованих організацій вказаний принцип може проявлятися у забороні узурпації контролю над саморегульованими організаціями певним обмеженим колом учасників, забороні зловживань повноваженнями самими саморегульованими організаціями відносно їх учасників [7, с. 72].

Завдяки принципу корпоративності створюються саморегульовані організації як некомерційні юридичні особи з відповідними повноваженнями, зокрема: розробки етичних кодексів, правил поведінки та інших саморегульованих норм. У межах певної організації можуть діяти визначені корпоративні норми, спрямовані на упорядкування відносин між членами саморегульованої організації. Варто зауважити, що створення саморегульованої організації має відповідати соціальній спрямованості розвитку нашої держави, оскільки вона допомагає налагодити взаємовідносини між суб'єктами владних повноважень, суб'єктами саморегулювання та споживачами певних товарів та послуг. Завдяки принципу корпоративності уможливується здійснення контролю самими суб'єктами саморегулювання. Тобто, у разі порушення корпоративних правил у межах саморегульованої організації можлива дисциплінарна відповідальність, виключення з організації тощо. Крім того, показовою у даному

випадку є структура саморегульованої організації, у якій можна виділити органи управління саморегульованої організації та спеціалізовані органи саморегульованої організації [7, с. 72–73].

Важливими принципом саморегулювання є прозорість, відкритість, публічність у діяльності саморегульованих організацій. Це обумовлено тим, що саморегульовані організації здійснюють регулювання певного ринку, і така діяльність повинна бути максимально зрозумілою для споживачів товарів та послуг. Саморегульовані організації зобов'язані відкрито публікувати реєстр своїх членів, правила та стандарти діяльності тощо.

2. Загальна характеристика саморегульованих організацій

Процес розвитку в державі таких правових інститутів як саморегулювання зумовлює певне заміщення державного управління саморегулюванням. Це дозволило б зменшити навантаження на державну владу публічними функціями. З допомогою саморегулювання такі публічні функції можуть бути передані суб'єктам приватно-правових відносин.

Реалізація саморегулювання здійснюється саморегульованими організаціями, діяльність яких полягає у виконанні публічних функцій за певним напрямом діяльності. Система державного регулювання обтяжена значною концентрацією повноважень у державних органах, тому й створено саморегульовані організації. Їх діяльність полягає у виконанні функцій регулювання діяльності учасників відносин безпосередньо учасниками.

Відсутність законодавчого закріплення правового статусу саморегульованих організацій може бути наслідком неправильного розуміння правової природи відповідних суб'єктів, хоча в Україні вони давно функціонують. Можливо, вплив радянської доктрини права певним чином «загальмував» процес розвитку як публічного, так і приватного права.

З метою вирішення питання щодо правового статусу окремих саморегульованих організацій необхідно розглянути притаманні їм ознаки:

- неприбуткова організація. Зазначені організації створені для регулювання певної сфери діяльності, яка не передбачає отримання прибутку, а реалізацію вирішення завдань, які делегує їм держава;
- саморегульована організація об'єднує фізичних та/або юридичних осіб за відповідним напрямом господарської чи професійної діяльності. Саморегульовані організації не можуть виконувати декілька напрямів діяльності, тобто рід діяльності об'єднує цих фізичних та/або юридичних осіб. За цією ознакою досить часто в наукових джерелах міститься такий термін, як «організація саморегульованих професій»;
- задоволення приватних і публічних інтересів. Приватні інтереси полягають у реалізації внутрішньо-правових зв'язків між членами відповідних суб'єктів. Публічний інтерес передбачає надання певних послуг, здійснення певних функцій, суб'єктами яких є, з однієї сторони, саморегульовані організації, з другої – особи, які не є членами відповідних суб'єктів [15, с. 50].

Дослідження діяльності саморегульованих організацій в США передбачає, що доволі часто має місце конкуренція в межах членів саморегульованої організації, тоді як відповідна організація має певну ринкову силу. Інше питання полягає в тому, як саморегульовані організації перевіряють їх ринкову силу. Аналіз свідчить про обмеження членства у виді встановлення стандартів для потенційних учасників саморегульованої організації [43]. Діяльність саморегульованих організацій в США важливе питання, з яким саморегульовані організації в Україні також

стикаються – це, зокрема, питання стандартів членства у відповідних організаціях.

Саморегулівна організація – це недержавна організація, яка має повноваження створювати та застосовувати окремі галузеві та професійні регламенти і стандарти [34]. Зазвичай саморегулівні організації функціонують в межах сфери фінансових послуг, а також регулювання ринку цінних паперів.

Цивільний кодекс України у ст. 81 визначає критерії, за якими юридичні особи визнаються особами публічного або приватного права. Зокрема, юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до ст. 87 Цивільного кодексу України [33]. Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом.

Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування [33]. Таким чином, критерієм визначено спосіб створення відповідної юридичної особи [15, с. 51]. Спостерігаючи динаміку адміністративно-правових відносин, на наш погляд, зазначений критерій не відповідає умовам сучасного суспільно-правового розвитку, оскільки є приклади існування юридичних осіб, які можуть бути створені шляхом певних установчих документів на цивільно-правовій основі, проте здійснювати публічно-правові функції.

Варто розглянути зарубіжний досвід діяльності саморегулівних організацій та критерії віднесення їх до юридичних осіб публічного та приватного права.

У доктрині європейського права наводяться три основні критерії поділу юридичних осіб: критерій правової природи статусу юридичної особи, критерій діяльності та «змішаний»

критерій. При обранні критерію правової природи статусу особи за основу береться порядок і підстави її утворення. Зазначений критерій корелюється з критерієм відмежування юридичних осіб публічного та приватного права, визначеного Цивільним кодексом України. Для критерію діяльності визначальним є те, чи виконує юридична особа суспільно корисну діяльність. При цьому значення суспільної користі для законодавства кожної європейської країни різне – це може бути неприбутковість (Франція), схвалення з боку держави (Франція, Румунія, Іспанія), наявність регулятивних повноважень (Іспанія), діяльність з метою реалізації публічних інтересів (Франція, Іспанія, Італія), тривалість виконання дій для загального добра (Італія, Румунія) тощо. У деяких країнах Європейського Союзу обрано змішаний критерій, який поєднує вказані вище критерії [32, с. 92–93].

Тож для визначення місця саморегульвних організацій у системі суб'єктів публічної адміністрації необхідно визначити правовий статус відповідних суб'єктів. Як зазначалося, правовий статус саморегульвних організацій не визначений законодавством України. Існують лише спроби врегулювання відповідних питань проектами законів, що регулюють діяльність саморегульвних організацій.

На думку Н.Ю. Філатової, особливості саморегульвних організацій полягають в тому, що часто ініціатором створення саморегульвних організацій є законодавець, хоча такі організації утворюються на підставі добровільного об'єднання представників певного виду підприємницької чи професійної діяльності. Прикладом є Аудиторська палата України, утворення якої спочатку було передбачено відповідними законами, а вже згодом, ніби на виконання цих законодавчих вказівок, вони були створені фактично. У багатьох випадках законодавець

залишає за собою право обирати, яким саме організаціям надати статус саморегульованих, а яким – ні. У таких сферах, як архітектурна діяльність, ринок цінних паперів, фінансові послуги, статус саморегульованих надається не автоматично з моменту реєстрації відповідної організації, а з моменту, коли центральний орган виконавчої влади надасть такий статус уже утвореній непідприємницькій організації. Окремим саморегульованим організаціям державою можуть бути делеговані публічно-владні повноваження, що обумовлює виникнення між такою організацією і її учасниками не відносин юридичної рівності, як в інших юридичних осіб приватного права, а відносин влади і підпорядкування. [32, с. 91–92]. Вказані особливості саморегульованих організацій дають змогу дійти висновку, що саморегульовані організації відрізняються від нормативного розуміння юридичних осіб приватного права з огляду на те, що їх утворенню передуює воля законодавця, який в нормативно-правовому акті передбачає створення органу, який здійснюватиме повноваження, спрямовані на задоволення публічного інтересу.

Зауважимо, що немає нормативного закріплення визначення «саморегульовані організації», проте існують проекти законів, які регулюють питання функціонування саморегульованих організацій. Проект Закону України «Про саморегульовані організації» передбачає: «Саморегульована організація – неприбуткова організація, яка об'єднує фізичних та/або юридичних осіб за відповідним напрямом господарської чи професійної діяльності, які отримали цей статус відповідно до вимог цього Закону» [23].

Окремої уваги потребує Розділ 5 відповідного законопроекту, в якому передбачено делегування повноважень державного регулювання у відповідній сфері саморегульованим організаціям. Відповідно до проекту державний орган повинен встановити обсяг повноважень, які делегуються, строк, на

який делегуються повноваження, тощо. Характеризуючи положення стосовно делегування повноважень, необхідно зазначити, що суб'єкт законодавчої ініціативи доволі чітко характеризує відповідні відносини стосовно делегування, зрозумілою є процедура, умови делегування. Також зазначений законопроект передбачає здійснення державного контролю за діяльністю саморегульованих організацій у сфері виконання делегованих повноважень.

Інший проект закону «Про фахові саморегульовані і самоврядні об'єднання» містить визначення поняття «фахове об'єднання» – це вид громадського об'єднання, що створюється шляхом самоорганізації фізичних та/або юридичних осіб з метою реалізації суспільних інтересів, впровадження засад саморегулювання та/або професійного самоврядування у визначеній професії, сфері діяльності чи галузі відповідно до статуту об'єднання [27].

Налічуються й інші проекти законів, проте особливої уваги потребує проект Закону України «Про саморегулювання господарської та професійної діяльності», розроблений Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [24]. Автори зазначають, що проект закону має вирішити питання та недоліки сучасного стану здійснення саморегулювання, що може стати законодавчою основою для створення саморегульованих організацій, а також може дати можливість делегувати відповідним суб'єктам владні повноваження. Проект не дає визначення поняття «саморегульована організація», проте встановлює критерії саморегулювання, зокрема:

- це самостійне регулювання господарської або професійної діяльності;
- здійснюється суб'єктами такої діяльності через саморегульовані організації;

- діє відповідно до затверджених саморегулівною організацією статуту і правил та/або шляхом виконання саморегулівною організацією покладених на неї/делегованих їй відповідно до закону повноважень [24].

Окрім того, ст. 13 «Державне регулювання та державний контроль у сфері саморегулювання господарської та професійної діяльності» передбачає способи державного регулювання та контролю діяльності саморегулівних організацій, які полягають у:

- 1) державній реєстрації набуття та припинення статусу саморегулівних організацій;
- 2) покладенні на саморегулівну організацію повноважень з контролю та/або регулювання господарської або професійної діяльності у порядку, визначеному законом;
- 3) делегуванні саморегулівній організації повноважень органів державної влади, Національного банку України з контролю та/або регулювання господарської або професійної діяльності у порядку, визначеному законом;
- 4) контролі, що визначений законом за виконанням саморегулівною організацією делегованих їй чи покладених на неї повноважень з контролю та/або регулювання господарської або професійної діяльності [24]. Як бачимо, суб'єкт законодавчої ініціативи вказує на механізм реалізації державного регулювання діяльності саморегулівних організацій. Проаналізований законопроект є важливим кроком до вирішення питання місця саморегулівних організацій в системі суб'єктів адміністративно-правових відносин.

Інтерес суспільства та держави до діяльності

саморегульованих організацій в останні часи значно зріс. Як приклад, прийняття КМУ розпорядження «Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні» від 10 травня 2018 року. Зазначене розпорядження, на нашу думку, є важливим кроком на шляху до розвитку саморегульованих організацій. Проте видається нелогічним формулювання: «Створення системної і цілісної правової основи, що забезпечить ефективне функціонування саморегульованих організацій, є однією із пріоритетних реформ у сфері розвитку підприємництва в Україні», водночас ця ж Концепція передбачає: «Реалізація Концепції здійснюється шляхом створення належної нормативної та організаційної основи для розвитку саморегулювання господарської та професійної діяльності» [26]. Як відомо, не кожна саморегульована організація створюється для отримання прибутку. Тому недоцільно використовувати у відповідних актах тільки термін «підприємництво» [15, с. 56]. Також Концепція не передбачає необхідності прийняття нормативно-правового акта у сфері діяльності органів адвокатського самоврядування. Проте серед обмежень сфери поширення діяльності саморегульованих організацій сфери адвокатури немає.

Окрім цього, Концепцією встановлено строк, передбачений на реалізацію завдань у розпорядженні КМУ – 2018–2019 роки. Проте немає закону, який регулював би функціонування саморегульованих організацій. З метою конкретизації положень, зазначених у Концепції, КМУ прийнято розпорядження «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні» [21]. Вважаємо, що декларування суб'єктом законодавчої ініціативи необхідності прийняття закону, який регулював би діяльність саморегульованих організацій, не достатньо. Якщо на рівні розпорядження КМУ приймається рішення про започаткування процесу

регламентації діяльності саморегулівних організацій – необхідно продовжувати цей процес. Прийняття закону дозволило б значно розширити межі відносин за участю саморегулівних організацій. Зокрема, законом, який регулював би діяльність саморегулівних організацій, мають бути врегульовані такі питання:

- правовий статус відповідних організацій. Закон повинен передбачати низку суб'єктів, на яких поширюється дія закону, права, обов'язки організацій та їх членів (голова, заступники, інші уповноважені особи);
- формування відповідних організацій. Порядок обрання керівних посад відповідної організації. Процедура формування органу може бути передбачена іншим актом (підзаконним нормативно-правовим);
- перелік делегованих державою повноважень, реалізуючи які орган набуває статусу суб'єкта публічної адміністрації.

З метою віднесення саморегулівних організацій до учасників адміністративно-правових відносин необхідно враховувати саме наявність чи відсутність делегованих повноважень.

Професійні правові інституції, що утворюються для розвитку окремих галузей, у тому числі сфери юридичної професійної діяльності, мають велике значення для розвитку громадянського суспільства в цілому. Тому їхня діяльність має бути детально вивчена та стати об'єктом правової і фінансової підтримки з боку держави [5, с. 108]. Інакше мети їх діяльності не буде досягнуто, і відповідна сфера регулювання не буде належним чином розвиватись.

Функціонування професійних саморегулівних організацій сприяє професійній дерегуляції, що є важливим у демократичному суспільстві [13, с. 92]. Саморегулювання, як правило,

включає унікальне поєднання приватних інтересів з публічними, є ефективною формою регулювання складних зв'язків між різними суб'єктами [39, с. 1].

Функціонування саморегульованих організацій у світі вже давно поширене явище. Зокрема, переваги саморегуляції у фінансовій сфері підтверджуються у фінансовій системі США. Прихильники саморегуляції стверджують, що працівники установ, що надають фінансові послуги, знають набагато більше про свій сектор, ніж державний службовець через постійну роботу у відповідній сфері надання фінансових послуг. Відповідно, вони краще розуміють природу фінансового ринку та питання захисту від таких проблем, як маніпулювання ринком. Ці «спеціальні знання» повинні давати можливість саморегульованим організаціям приймати рішення стосовно внутрішньої організації саморегулювання. Зрештою саморегуляція може допомогти зосередити увагу на регулюючих потребах галузі, в якій державне регулювання є розмитим та недосконалим [37, с. 79]. Зазначені переваги є зразком для інших сфер, у яких можливе саморегулювання.

Якщо говорити про діяльність саморегульованих організацій на прикладі органів адвокатського самоврядування в США – наведемо приклад Американської асоціації юристів (American Bar Association). Робочими органами Асоціації є постійні комітети, спеціальні комітети і комісії, секції і відділення, які створюються за різними галузями права. Вони займаються вирішенням широкого кола питань: від вироблення стандартів професійної етики до розроблення важливих законопроектів. Американська асоціація юристів виступає з вагомими законодавчими ініціативами в різних галузях права, її рекомендації сприяють уніфікації законодавства, а також виробленню стандартів адвокатської діяльності і принципів здійснення правосуддя [31, с. 131].

Характеристику саморегулівних організацій можна простежити в рішеннях ЄСПЛ. Зокрема, справа «Ле Конт (Le Compte), Ван Левен (Van Leuven) і Де Мейер (De Meyere) проти Бельгії». Заявники у цій справі зазначали, що їх обов'язок бути членами Ордену лікарів Бельгії і підкорятися його правилам суперечить ст. 11 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. ЄСПЛ у своєму рішенні зазначив таке: «не було порушення ст. 11 Конвенції, оскільки Орден лікарів за своєю юридичною природою і з урахуванням його суто публічної функції не має характеру асоціації в сенсі п. 1 ст. 11. Для вирішення завдань, які бельгійська держава поставила перед ним, він користується відповідно до закону дуже широкими правами, зокрема використовує адміністративні та дисциплінарні процедури, властиві публічній владі» [29].

З метою ґрунтовнішого аналізу правової природи саморегулівних організацій та можливості їх участі в адміністративно-правових відносинах, необхідно виокремити види саморегулівних організацій.

Як зазначалося раніше, діяльність саморегулівних організацій не регламентована законодавством України. Лише на основі проектів законів можна простежити волю законодавця стосовно виокремлення видів саморегулівних організацій.

Проект Закону України «Про саморегулювання господарської та професійної діяльності» чітко не виокремлює види саморегулівних організацій, проте вказує на види діяльності, на які поширюється сфера саморегулювання – господарська та професійна діяльність. Серед видів запропоновано виокремлення господарських саморегулівних організацій та організацій саморегулівних професій.

3. Саморегульовані організації як суб'єкти адміністративно-правових відносин

Однією з ознак адміністративно-правових відносин є обов'язкова участь суб'єкта владних повноважень. Для дослідження особливостей суб'єктів адміністративно-правових відносин слід перш за все виявити коло таких суб'єктів в Україні, а також притаманні їм цілі, завдання та функції у правовій системі.

Пропонуємо звернути увагу на природу адміністративно-правових відносин. На думку Т.О. Коломoeць, адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини, що врегульовані нормами адміністративного права, суб'єкти яких наділені правами і обов'язками у сфері забезпечення органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб [9, с. 43, 44]. Пропонуємо не обмежувати коло суб'єктів, наділених правами та обов'язками у сфері адміністрування органами виконавчої влади, а також органами місцевого самоврядування та для подальшого визначення кола відповідних уповноважених суб'єктів застосовувати термін «суб'єкти публічної адміністрації».

З метою кращого розуміння природи адміністративно-правових відносин видається цікавою думка В. Галунька, що адміністративно-правові відносини носять об'єктивний характер, тобто вони виникають не тому, що хтось суб'єктивно захотів їх нав'язати суспільству, а тому, що певні суспільні відносини об'єктивно потребують правової регламентації, не можуть нормально розвиватися без неї [6, с. 127]. Адміністративно-правові відносини існують незалежно від волі суб'єктів. Для їх ефективного функціонування важливим є якісне правове регулювання та механізми реалізації відповідного регулювання.

Якщо вести мову про суб'єктів адміністративно-правових відносин, слід вказати, що на сьогодні в доктрині адміністративного права набуває поширення концепція формування їх «людиноцентристської» спрямованості, що полягає в тому, що держава має «служити» людині та забезпечувати пріоритет її прав, свобод і інтересів. Вихідним положенням є конституційні принципи функціонування держави та її обов'язки щодо людини та громадянина. Її прихильники зазначають, що головним завданням публічної адміністрації є закріплення правового порядку взаємовідносин між публічною владою та підвладними органами, надання останнім рівного правового статусу із державою. В.Б. Авер'янов вказував на те, що всупереч такій концепції часто в наукових джерелах ігнорується таке спрямування публічної адміністрації, що проявляється, зокрема у тому, що панує розуміння адміністративних правовідносин як односторонніх владовідносин, в яких людині відводиться місце «підвладного об'єкта», цілком нерівноправного і залежного від носія публічно-владних (тобто державних і самоврядних) повноважень тощо [1]. Саме така концепція повинна буди покладена і в основу дослідження участі суб'єктів публічної адміністрації в адміністративно-правових відносинах.

В.Б. Авер'янов зазначав, що на сьогодні у змісті предмета адміністративного права переважають вже не управлінські, а публічно-сервісні відносини, які виникають між відповідними органами і приватними особами щодо забезпечення зазначеними органами необхідних умов для ефективної реалізації, а у разі потреби – і захисту належних приватним особам прав і охоронюваних законом інтересів [3, с. 243–246].

Надзвичайно важливою для визначення правової природи суб'єктів владних повноважень є практика ЄСПЛ саме щодо адміністративних справ [28], оскільки в цьому випадку

адміністративні або загальні суди доволі рідко приймають рішення не на користь державних органів [14, с. 75–76].

Публічна адміністрація пояснює, як приймаються рішення уряду, а також як відбувається адміністрування проектів для виконання цих рішень [44].

Публічна адміністрація здійснює певний цілеспрямований вплив її суб'єктів на ті сфери життєдіяльності суспільства, які потребують такого впливу, з метою узгодження та задоволення як інтересів держави, так і інтересів суспільства [11, с. 523].

Публічне адміністрування подібне до будь-якого іншого адміністрування, яке здійснюється в інтересах суспільства. Публічне адміністрування є єдиним найважливішим аспектом бюрократії у всьому світі; чи то демократична, соціалістична або капіталістична держава, тим більше в соціалістичній державі, адже всі аспекти життєдіяльності громадян впливають і вирішуються урядом [40].

Окресливши коло суб'єктів адміністративно-правових відносин як сукупності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших суб'єктів, звернімося до їх переліку.

Органом державної влади може виступати колективний чи індивідуальний суб'єкт, на якого законодавством покладено чітко визначені повноваження та завдання. При реалізації останніх вони по суті представляють державу і не можуть виконувати завдання поза межами державного управління. З огляду на це, до суб'єктів владних повноважень слід насамперед віднести державу, що займає особливе, центральне місце серед них, проте наділена ознаками владного суб'єкта. Хоч і не всі автори притримується цієї позиції.

Суб'єкти владних повноважень відображають інституційну основу побудови держави. Ці суб'єкти повинні задовольняти

потреби суспільства, і її функції засновані на організаційних структурах, процесах, ролях, відносинах в державі, політиці та різноманітних програмах. Саме ці умови формують стійке економічне процвітання, соціальну згуртованість та дотримання прав людини. Належна публічна адміністрація впливає на соціальну довіру і формує умови для створення суспільних цінностей [38, с. 1].

Особливий статус держави пояснюється тим, що виключно держава володіє монопольним правом на застосування примусу. Особливе місце держави пояснюється тим, що вона володіє суверенітетом – верховенством та незалежністю, які виражають її політико-правову сутність і проявляються у відповідних формах у внутрішній та зовнішній політичній діяльності держави [2, с. 5]. З огляду на це, саме держава наділяє адміністративною правосуб'єктністю інші суб'єкти владних повноважень, вони є виразниками державної волі. Це означає, що реалізуючи суспільні (публічні) інтереси, суб'єкти владних повноважень формують державну або суспільну волю у формі правового рішення і адресують її іншим учасникам правовідносин – громадянам, організаціям, сформовуючи їхню поведінку.

Умовою виникнення адміністративно-правових відносин є участь у них суб'єкта, наділеного юридично-владними повноваженнями. У цих правовідносинах відображаються і реалізуються інтереси держави. Зауважимо, що наявність в адміністративно-правових відносинах обов'язкової ознаки, а саме участь суб'єкта владних повноважень, не завжди має місце. Наприклад, у ст. 19 КАС України визначено юрисдикцію адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ. Зокрема, п. 7 ч. 1 зазначеної статті передбачає, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної

інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації [8]. Якщо проаналізувати Закон України «Про доступ до публічної інформації», то у ст. 13 визначено, хто є розпорядником інформації. Це: суб'єкти владних повноважень – це ... інші суб'єкти, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання [20].

Тобто, КАС України передбачає можливість участі в адміністративно-правових відносинах суб'єктів, які не наділені владними повноваженнями, і в цьому випадку ознака обов'язкової участі в адміністративних правовідносинах суб'єкта владних повноважень є необов'язковою [15, с. 66]. Питання здійснення суб'єктами владних управлінських функцій є доволі проблемним, оскільки чинний КАС України не дає визначення відповідному правовому явищу. Проте що повноваження щодо забезпечення права доступу до публічної інформації, а також – повноваження стосовно збереження такої інформації є публічно-правовими. Відповідні суб'єкти, наділені вказаними функціями, можуть бути учасниками адміністративно-правових відносин у частині реалізації публічно-владних управлінських функцій. Вважаємо, що вказаний вище приклад дає змогу дійти висновку про те, що охоплення адміністративно-правовими відносинами багатьох сфер життя свідчить про відсутність чітких меж у визначенні тих чи інших правовідносин.

Ознака саморегулювання, що вказує на підстави участі в адміністративно-правових відносинах, може бути конкретизована з огляду на питання делегування повноважень. Інститут делегування повноважень є важливим для визначення правової природи саморегулювання.

Країни Європейського Союзу вже тривалий час застосовують практику делегування повноважень. Європейський досвід

свідчить, що у більшості країн немає проблеми делегування повноважень, оскільки існує чітко обраний критерій їх розмежування. На нашу думку, необхідність делегування повноважень пов'язана зі значною поширеністю суспільних відносин, які не можуть бути врегульованими окремими суб'єктами публічної адміністрації. І для ефективної, якісної реалізації окремих адміністративно-правових відносин, суб'єкти владних повноважень надають іншим суб'єктам певний обсяг повноважень для виконання [16, с. 117]. Повноваження можуть бути делеговані як на рівні зв'язків керівника та підлеглого, так і на рівні делегування державою владних управлінських функцій саморегульвним організаціям.

Науковці зазначають про умови делегування повноважень, які зумовлюються:

- необхідністю заощадження бюджетних коштів;
- створенням додаткових можливостей для учасників суспільних відносин для отримання послуг правового та іншого змісту [18, с. 168].

Делегуванню підлягають ті функції, які реалізуються суб'єктами публічного управління у межах сприяльного та забезпечувального управління [17, с. 12]. Суб'єкти, які отримують делеговані повноваження від органів публічної адміністрації, стають учасниками адміністративно-правових відносин.

Зокрема, О.Л. Левчишина зазначає, що делегування державою владних публічно-управлінських повноважень свідчить про реалізацію наряду дерегуляції в Україні. Історичні процеси та розвиток суспільних відносин призвели до виникнення та функціонування організацій саморегульвних професій, що сприяє професійній дерегуляції на ринку послуг та є дуже позитивним і перспективним. Це Нотаріальна палата України, НААУ, Аудиторська палата, а також саморегульвні організації

у сфері фінансових послуг, оцінювачів, арбітражних керуючих та інші [30, с. 147]. Погоджуємось із вказаною позицією, оскільки у разі, якщо суб'єкти делегованих повноважень будуть реалізувати відповідні повноваження ефективно та сприяти розвитку суспільних відносин в адміністративній сфері – необхідно розвивати практику делегування повноважень.

Тобто, з огляду на вказану вище характеристику учасників адміністративно-правових відносин, зазначимо, що саморегульовані організації стають такими учасниками під час реалізації делегованих повноважень.

Висновки

Проведене дослідження доктринальних підходів вітчизняних та іноземних вчених, законодавства та судової практики дає змогу зробити такі висновки.

Запропоновано таке визначення поняття саморегулювання – це інтегративний процес здійснення впливу в межах одного суб'єкта, який здійснюється на основі регламентованих повноважень, закріплених у статуті суб'єкта та/або іншому акті, що здійснюється з метою реалізації функцій суб'єкта саморегулювання.

З'ясовано, що основними видами саморегулювання є добровільне та делеговане саморегулювання. Добровільне саморегулювання виникає на підставі підприємницької діяльності для самостійного та ініціативного регулювання відносин між учасниками відповідного ринку. Делеговане саморегулювання є результатом передачі окремих повноважень держави організаціям, члени яких повністю або частково репрезентують тих осіб, діяльність яких регулюється. Основними принципами саморегулювання є збалансування державного регулювання та саморегулювання, свобода саморегулювання, рівність

суб'єктів саморегулювання, корпоративність, прозорість, відкритість, публічність. Саморегулювання, самоорганізація, дерегулювання, співрегулювання та державне регулювання мають як спільні, так і відмінні риси, що, передусім, обумовлено правовою природою вказаних явищ.

Також у дослідженні визначено, що саморегулівні організації – це суб'єкти, які здійснюють відповідно до затверджених саморегулівною організацією статуту і правил господарську або професійну діяльність, що полягає у захисті спільних інтересів членів, та/або реалізують покладені на них делеговані повноваження.

До ознак саморегулівної організації віднесено те, що вона: є неприбутковою організацією; об'єднує фізичних та/або юридичних осіб за відповідним напрямом господарської чи професійної діяльності; її діяльність спрямована на задоволення приватних і публічних інтересів.

Виокремлено такі види саморегулівних організацій, як: господарські саморегулівні організації та організації саморегулівних професій.

Організації саморегулівних професій визначено як суб'єктів, діяльність яких спрямована на захист спільних інтересів на основі самодіяльності, самовідповідальності та самофінансування, в основі діяльності яких лежить професійна ознака, а метою їх діяльності є забезпечення розвитку відповідної професії в Україні.

Саморегулівні організації охарактеризовано як учасників адміністративно-правових відносин та вказано на такі особливості участі:

- є учасниками адміністративно-правових відносин за умови виконання делегованих повноважень суб'єктів публічної адміністрації;

- може наділятися публічно-владними управлінськими функціями шляхом закріплення відповідних повноважень у законі або видання адміністративного акта суб'єкта владних повноважень.

Література:

1. Авер'янов В.Б. Реформування українського адміністративного права: ґрунтовний привід для теоретичної дискусії. Право України. 2003. № 5. С. 117–122.
2. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХ століття) : монографія / за заг. ред. В.В. Галунька. Херсон : ХЮІ ХНУВС, 2010. 376 с., с. 5.
3. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник / за ред. В.Б. Авер'янова. Київ : Видавництво «Юридична думка». 2004. Т. 1: Загальна частина. 584 с., с. 243–246.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. С. 1101.
5. Галай А.О. Недержавні організації юридичного спрямування як учасники публічного управління : монографія. Київ : КНТ, 2015. 408 с., с. 108.
6. Галунько В.В. Адміністративно-правові відносини: алгоритм дослідження суспільних відносин. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Вип. 3. С. 126–131.
7. Гончаренко О.М. Саморегулювання господарської діяльності: питання теорії та практики : монографія. К. : НДІ приватного права і підприємства імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 418 с.
8. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36, № 37, ст. 446.
9. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
10. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. № 72/1. Спеціальний випуск. Ст. 15.
11. Кравцова Т.М. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. Форум права. 2010. № 4. С. 522–525.
12. Крохмаль Н.В. Історичні форми саморегуляції соціального процесу. Запоріжжя : «Просвіта», 2004. URL: http://npu.edu.ua!/e-book/book/html/D/ispu_ksue_Krohmal/130.html

13. Левчишина О.Л. Організації саморегулівних професій як учасники адміністративних правовідносин. Юридичний електронний науковий журнал. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 90–92.

14. Медвідчук Г.В. Аналіз сутності адміністративно-правових відносин на прикладі рішень Європейського суду з прав людини. Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. Вип. 79 / редкол.: В.В. Завальнюк (голов. ред.) та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2017. С. 73–79.

15. Медвідчук Г.В. Органи адвокатського самоврядування як учасники адміністративно-правових відносин: підстави, форми та особливості участі : дис. ... докт. філос. У галузі права. 08. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2021.

16. Медвідчук Г.В. Сутність суб'єктів делегованих повноважень. Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 12–13 травня 2017 року / за заг. ред. Т.О. Коломоець. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 164 с.

17. Мельник Р.С. Категорія «публічне управління» у новій інтерпретації. Адміністративне право і процес. № 1(3)/2013. URL: file:///C:/Users/PC/Downloads/apip_2013_1.pdf

18. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право : навчальний посібник. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.

19. Попов С.М. Філософія зворотного зв'язку у парадигмі саморегуляції складних сучасних соціальних систем. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2011. Вип. 46. С. 71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgvzdia_2011_46_7

20. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

21. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2018 року № 598-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/598-2018-%D1%80#Text>

22. Про основи саморегулювання в аграрному секторі економіки : Проект Закону України. URL: <http://an-gorod.com.ua/zakon-ukra-%D1%97ni-quotpro-samoregul%D1%96vn%D1%96-organ%D1%96zats%D1%9>

23. Про саморегулівні організації : Проект Закону України, реєстр. № 4841-Д від 23.07.2010 р. URL: eurch.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0330.html

24. Про саморегулювання господарської та професійної діяльності : проект Закону, зареєстрований у Верховній Раді України 17.12.2019 за № 2613.

25. Про саморегулюючі організації : Проект Закону України реєстр. № 4841 від 16.07.2009 р. URL: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id35867

26. Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 року № 308-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2018-%D1%80#Text>

27. Про фахові саморегульовані і самоврядні об'єднання : проект Закону, зареєстрований у Верховній Раді України 10 вересня 2010 року за № 4841-1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF3QH011.html

28. Рішення Європейського суду з прав людини «Веренцов проти України» (Заява № 20372/11) від 11.04.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945#Text

29. Рішення Європейського суду з прав людини за заявою бельгійських лікарів у справі «Ле Конт (Le Compte), Ван Левен (Van Leuven) і Де Мейер (De Meyere) проти Бельгії» від 10 лютого 1983 року. URL: http://european-court.eu/uploads/ECHR_Le_Compte_Van_Leuven_and_De_Meyer_v_Belgium_23_06_1981.pdf

30. Руденко А.В. Завдання адміністративного судочинства. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2007. Вип. 14. С. 141–147.

31. Ткачук А. Американська асоціація юристів як гарант високих стандартів юридичної освіти в США: досвід для України. Четверть століття українсько-американської дружби: досвід, гідний майбутнього : збірник матеріалів III американознавчої мультидисциплінарної конференції, м. Львів. 12–13.04.2016 р. Львів, 2016. С. 129–135, 131.

32. Філатова Н.Ю. Саморегульовані організації як суб'єкти цивільного права : монографія. Харків : Право, 2016. 240 с.

33. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44.

34. Adam Hayes. Self-Regulatory Organization – SRO Definition. 3.04.2020. URL: <https://www.investopedia.com/terms/s/sro.asp>

35. Baggott R. Regulatory reform in Britain: the changing face of self-regulation. 1989. Public administration: an international quarterly, Vol 67, No 4, pp. 435–454.

36. Code of Administrative Court Procedure (Verwaltungsgerichtsordnung, VwGO). 1991. URL: <https://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=292>

37. Dodd–frank's failure to address cftc oversight of self-regulatory organization rulemaking. URL: <https://columbialawreview.org/wp-content/uploads/2016/04/Fischer-D..pdf>

38. Encyclopedia of Public Administration and Public Policy, 3 volumes. Jack Rabin (Editor); Evan M. Berman (Editor). 2008. 800 p.

39. Model for effective regulation / Report of the SRO Consultative Committee of the International Organization of Securities Commissions. 14 p. URL: <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD110.pdf>

40. Nature and Scope of Public Administration. URL: <https://www.managementstudyguide.com/public-administration-nature-and-scope.htm>

41. Ogus An., Carbonara Em. Self-regulation. 2011. P. 228–252. URL: https://www.researchgate.net/publication/265402203_3_Self-regulation

42. Ogus A. Self-regulation. URL: <https://reference.findlaw.com/lawandconomics/literature-reviews/9400-selfregulation.html>

43. Peter M. DeMarzo. Contracting and Enforcement with a Self Regulatory Organization. 45 c. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/38711/1/393637603.pdf>

44. What is public administration. International Student. URL: <https://www.internationalstudent.com/study-public-administration/what-is-public-administration/>